

# Dobrochna Szlesińska

---

## Edukacja ekologiczna w działalności drużyn harcerskich

---

Studia Ecologiae et Bioethicae 8/2, 227-244

---

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



Dobrochna SZLESIŃSKA  
IEiB WFCh UKSW

## Edukacja ekologiczna w działalności drużyn harcerskich

### Wstęp

Obecnie żyjemy w dobie kryzysu ekologicznego, zaniedbania związane z brakiem świadomości ekologicznej w poprzednich dziesięcioleciach, pokazały swoje oblicze. Otaczające nas z każdej strony góry śmieci, lasy bez zwierzyny czy rzeki „bez dna” to tylko niektóre skutki masowego rozwoju techniki oraz mało zrównoważonej gospodarki ubiegłych stuleci. Katastrofy ekologiczne i obserwowane skutki systematycznego niszczenia środowiska stały się obecnie dla organów wszystkich szczebli zjawiskiem priorytetowym. Władze państwowe, samorządowe, a także organizacje pozarządowe, uznają za jedno z najważniejszych zadań stworzenie systemu powszechnej edukacji ekologicznej wśród społeczeństwa. Do takich organizacji należy także Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP). Jego członków najczęściej można spotkać w lasach, na polach, nad jeziorami i w górach. Niemal każda zbiórka łączy się z wyjściem w teren, dlatego przyroda powinna być dla harcerzy kimś, z kim są na co dzień, a nie tylko od święta. Właśnie relacja między harcerzami, a przyrodą skłoniła mnie do zainteresowania się tym tematem. Celem niniejszej pracy jest krótka analiza istnienia edukacji ekologicznej w działalności drużyn harcerskich, a tym samym pokazanie, w małym skrócie, dorobku pracy wychowawczej i dydaktycznej w dziedzinie ekologii i ochrony środowiska wśród harcerzy.

### Istota edukacji ekologicznej

XXI wiek to czas, w którym widać jak na dłoni skutki dewastacji środowiska ostatnich stuleci. Niekończąca się eksploatacja zasobów Ziemi, działania skierowane wyłącznie na zysk, wszędobylskie śmieci, powolne i znikome odkrywanie prostych prawd, to tylko niektóre niechlubne występkę dzisiejszego świata. Styl bycia i życia nastawiony na branie spowodował ogromne zniszczenia zarówno obszarów cennych przyrodniczo jak i obszarów, w których żyje sam człowiek. Nieustające zanieczyszczenia powietrza, wód, gleby, a także żywności mogą do-

prowadzić w końcu do wielkiego, złożonego kryzysu. Jednak „ciągłe katastrofy ekologiczne i obserwowanie skutków systematycznego niszczenia środowiska, sprzyjają wzrostowi świadomości ekologicznej i lepszemu zrozumieniu potrzeby jego ochrony”.<sup>1</sup> Podłożem świadomości ekologicznej, wyrażającej przekonania, poglądy, wzory zachowań człowieka w stosunku do natury, jest wiedza, tradycja kulturowa, opinie specjalistów, doświadczenia własne itp. Wszystkie te elementy można dostrzec w szeroko pojętej edukacji ekologicznej.

Edukacja ekologiczna to nic innego jak wychowanie i koncepcja kształcenia w formalnym i nieformalnym systemie wszystkich grup społecznych w duchu poszanowania środowiska naturalnego na rzecz ekorozwoju<sup>2</sup>. To „proces [który – D.S.] dostarcza wiedzy nie tylko o złożoności świata biotycznego, ale także kształtuje myślenie, pozwala rozwijać wartości, motywacje, postawy, a także codzienne nawyki i umiejętności”.<sup>3</sup> Edukacja ta jest „procesem otwartym, w czasie którego społeczeństwo przyswaja sobie wiedzę, opanowuje umiejętności, nabywa doświadczenia, kształtuje wolę działania w celu rozwiązywania problemów środowiskowych”.<sup>4</sup> Dlatego też najważniejszym zadaniem edukacji ekologicznej nie jest przekazywanie wiedzy, lecz tworzenie przesłanek pobudzających do zmiany stylu życia i systemu wartości. Wartości skierowanych na pojęcia „być i rozumieć”.

By edukacja ekologiczna obejmowała swoim zasięgiem wszystkich obywateli Rzeczypospolitej „edukację formalną [tą rozpowszechnianą w szkołach – D.S.] (...) musi wspomagać edukacja nieformalna – prowadzona przez organizacje pozarządowe, centra edukacji w parkach narodowych (...), edukację w mediach (...), specjalistyczne ośrodki (np. harcerskie)”<sup>5</sup>, a także placówki opiekuńczo – wychowawcze, organizacje młodzieżowe, ośrodki kultury, ruchy ekologiczne, gospodarstwa rolne, Kościoł, rodzinę itp. Edukacja ekologiczna nieformalna prowadzona jest poza murami i systemami szkolnymi. Jej zadaniem według W. Sobczyk jest „doksztalcanie i weryfikowanie w życiu codziennym wiedzy nabytej w szkole. (...) Program ekologicznego wychowania powinien dawać możliwość wykorzystania nowych metod pedagogicznych, nowych systemów informacyjnych i komuni-

<sup>1</sup> S. WIĄCKOWSKI, *Zagrożenia XXI wieku wyzwaniem dla edukacji ekologicznej*, [w:] J. DĘBOWSKI, *Edukacja ekologiczna wobec wyzwań XXI wieku, materiały VI Olsztyńskiego Sympozjum Ekologicznego*, Olsztyn – Giżycko 2000, s. 132.

<sup>2</sup> Ekorozwój – „rozwój trwały”, który potrafi sprostać i zabezpieczyć potrzeby obecnego pokolenia nie umniejszając przy tym szans rozwojowych przyszłym pokoleniom. Gro Harlem Brundtland, 1987.

<sup>3</sup> K. SMOLAK, *Edukacja wśród przyrody*, [w:] Czartoszewski J. (red.), *Edukacja ekologiczna na progu XXI wieku. Stan\* możliwości\*programy*, Warszawa 2001, Verbinum.

<sup>4</sup> S. BALICKI, *Niektóre świadomościowe uwarunkowania edukacji ekologicznej*, [w:] M. DUDZIŃSKA, L. PAWŁOWSKI, *Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu*, Lublin 1994, materiały III Ogólnopolskiej Konferencji, Politechnika Lubelska, s. 341.

<sup>5</sup> A. KALINOWSKA, *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w Polsce – stan i wyzwania*, [w:] *Bildung für nachhaltigkeit: erfolgskfaktoren und – strategien*, Warschau 2006, s. 30.

kacji”<sup>6</sup> Pozaszkolna edukacja ekologiczna winna poza przekazywaniem rzetelnej wiedzy o środowisku, odwoływać się także do uczuć, wyobraźni i wrażliwości społeczeństwa. Powinna wykształcać pozytywne postawy, uczyć jak reagować na dewastację czy degradację środowiska. Powinna również wykorzystywać takie metody aktywizujące jej uczestników, by chętnie z nich korzystali i aktywnie w nich uczestniczyli. Form edukacji nieformalnej jest bardzo dużo, często zaczerpnięte są one z systemu szkolnego. Repertuar metod zależy jest od prowadzących zajęcia, a także zainteresowań i potrzeb uczestników.

### Związek Harcerstwa Polskiego

Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) jest „ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem, należącym do światowego ruchu skautowego. ZHP jest organizacją otwartą i apolityczną, (...) wychowuje młodych ludzi na prawych, aktywnych i odpowiedzialnych obywateli w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim”<sup>7</sup> Skupia w swoich szeregach 125 297 dziewcząt i chłopców oraz instruktorów, różnego pochodzenia i wyznania. Jest organizacją wychowawczą dzieci i młodzieży. „Od prawie stu lat głównym celem działania Związku jest wspieranie wychowania harcerek i harcerzy – stwarzanie warunków do wszechstronnego rozwoju człowieka”<sup>8</sup> Właśnie ten cel stał się naczelną misją całego Związku. Poprzez ZHP młody człowiek rozwija się wykorzystując wszelkie swoje możliwości intelektualne, emocjonalne, społeczne, duchowe i fizyczne. Młody harcerz staje się odpowiedzialnym obywatelem, nie tylko jako członek wspólnoty lokalnej czy narodowej, ale także jako członek wspólnot międzynarodowych.

Przez prawie 100 lat w szeregach ZHP były miliony chłopców i dziewcząt, którzy przeżyli w tej organizacji niezapomnianą harcerską przygodę. Ponieważ harcerstwo to nie tylko organizacja młodzieżowa – to coś więcej. „To spontaniczny ruch społeczny, kształtujący postawy i charaktery, wychowujący gorących patriotów i aktywnych obywateli. Harcerstwo to służba definiowana przez odpowiedzialność, wewnętrzne przekonanie i aktywność społeczną, to braterstwo i praca nad sobą”<sup>9</sup> Wielu młodym ludziom harcerstwo pomogło w dorosłym życiu. To właśnie w kręgach harcerskich młodzież nauczyła się m. in. jak kierować grupą, jak dobrze zarządzać, odnalazła pewność siebie i zapał do pracy.

Wychowanie w ZHP, które posiada 100-letnią historię, opiera się na normach kulturowych i etycznych wartościach chrześcijańskich, kształtuje przez to odpowiednią postawę wobec każdego człowieka, szacunek oraz przyjaźń. Wychowanie

---

<sup>6</sup> W. SOB CZYK, *Teoretyczna i eksperymentalna analiza edukacji ekologicznej młodzieży*, Kraków 2003, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, s. 105.

<sup>7</sup> Złącznik do Uchwały XXXIII Zjazdu ZHP w sprawie Podstaw wychowawczych ZHP.

<sup>8</sup> <http://zhp.pl/index.php?do=standard&navi=0001,0001> (20.11.2007).

<sup>9</sup> Deklaracja Ideowa XXXII Zjazdu ZHP, Warszawa 2001, Główna Kwatera ZHP.

odbywa się w czterech pionach wiekowych: zuchy (6-10 lat), harcerki i harcerze (11-13 lat), harcerki i harcerze starsi (14-16 lat), wędrowniczki i wędrownicy (16-25 lat). Od początku swojego istnienia harcerstwo wychowuje w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Pokazuje jej piękno, walory, a także przestrzega przed nadmiernym jej wykorzystaniem oraz degradacją. Kształtuje w harcerzach postawy proekologiczne, wskazując młodym ludziom odpowiednie kierunki działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska.

Harcerstwo wychodzi nieustannie naprzeciw swoim wychowankom, zmienia się, ewoluje. Wyszukuje coraz to nowsze i bardziej atrakcyjne formy prowadzenia zajęć, dostosowuje się do zainteresowań, potrzeb młodzieży. Jednak by system harcerski stwarzał warunki do wszechstronnego rozwoju każdego harcerza, potrzebne są różnego rodzaju instrumenty metodyczne. Niekiedy nazywane są one bodźcami metodycznymi, ze względu na fakt, że za ich pomocą zachęca się harcerzy do pracy nad sobą. Pobudza, motywuje do świadomego kształtowania własnej osobowości. Instrumentami metodycznymi wykorzystywanymi w Związku Harcerstwa Polskiego są: próba harcerki/harcerza, próba wędrownicza, stopnie harcerskie, sprawności, odznaki, uprawnienia, znaki służb oraz stopnie instruktorskie. W dalszej części mojej pracy postaram się w sposób krótki i zwięzły przedstawić niektóre z nich. Ponadto pokażę, jak w prosty sposób wykorzystać te instrumenty w edukacji ekologicznej.

Ponieważ Związek za jeden z głównych celów działania wymienia „upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą.”<sup>10</sup>, poznawanie, obcowanie, kontakt z przyrodą rozbudza w harcerzach wrażliwość nie tylko na jej piękno, lecz także pokazuje, jakie zagrożenia na nią czyhają. Wychowanie ekologiczne w ZHP kształtuje postawy proekologiczne oraz promuje zdrowy styl życia.

## **Edukacja ekologiczna wśród harcerzy**

Naczelny skaut świata, twórca skautingu Sir Robert Baden – Powell pisał „Skauting to gra, w której starsi bracia i siostry tworzą dla młodszych zdrowe warunki rozwoju duchowego, umysłowego, fizycznego i społecznego, aby mogli zdobywać pewne cnoty obywatelskie i osiągnęli sukces w wędrówce ku szczęściu. Ta skautowa gra przyciąga najbardziej przez braterstwo i współżycie z przyrodą.”<sup>11</sup> Właśnie dlatego harcerską brać można najczęściej spotkać wśród ciszy lasu, szumu pobliskich zagajników czy chociażby w parku miejskim. Każdy harcerz już

<sup>10</sup> Statut ZHP – tekst jednolity uchwalony 3 grudnia 2005 r. na XXXIII Zjeździe ZHP. Rozdział 3 § 3 pkt. 4.

<sup>11</sup> R. BADEN-POWELL, *Skauting dla młodzieży*, tłum. B. Bouffał, Łódź 2006, Wydawnictwo Wing, s. 36.

od samego początku przynależności do ZHP, to jest już od małego zuszka<sup>12</sup>, wie, jak ważna jest rola przyrody w jego życiu. Harcerza nie trzeba przekonywać, by nie wyrzucał papierków gdzie popadnie, by dokarmił zimą zwierzęta czy nie łamał gałęzi drzew, a tym bardziej nie niszczył młodych zagajników. Harcerz to wie – wie już od pierwszych chwil spędzonych wśród szarej barci. Bo dla harcerza las jest drugim domem, a otaczająca go natura – drugą matką. Ta harcerska tradycja sięga już pierwszych drużyn powstałych przeszło 100 lat temu. Wszystko „zaczęło się od idei puszczactwa, które kształtowało indywidualne więzi z przyrodą poprzez odosobnienie, walkę i miłość. Ważne było, aby wszystko, co się robi uprawiać szczerze, po rycersku względem Wielkiej Pani (Przyrody).”<sup>13</sup>

Na przestrzeni lat do harcerstwa wnikały różne idee ochrony środowiska, wolontariackich ruchów ekologicznych, społecznych inicjatyw lokalnych. W statucie ZHP dodano nowy cel działania jakim jest „przeciwstawianie się niszczeniu przez cywilizację świata przyrody, upowszechnianie wiedzy o nim i kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą”. Od 1993 roku systematycznie realizowana jest w Związku Harcerstwa Polskiego edukacja ekologiczna, zarówno wśród dzieci i młodzieży, jak i dorosłych instruktorów. W Kwaterze Głównej przy Wydziale Specjalności działa Zespół Wychowania Ekologicznego. Zadaniem jednostki tej jest programowanie i koordynowanie działań związanych z wychowaniem ekologicznym na obszarze Związku.

ZHP kładzie największy nacisk „zielonego wychowania” na stały kontakt z naturą oraz różnorodność form pracy, które byłyby zarazem pożyteczną nauką, a z drugiej strony przyjemną zabawą. Dobór odpowiednich instrumentów i form działania spoczywa na instruktorach, to oni powinni zachęcać młodzież do czynnego udziału w „bitwie” o czystą i zdrową planetę. Patrząc na obecny dorobek zarówno merytoryczny jak i metodyczny w Związku Harcerstwa Polskiego, każdy drużynowy znajdzie coś dla siebie i swoich podopiecznych.

### **Stopnie harcerskie**

Odpowiednie dobranie instrumentów metodycznych oraz form pracy wpływa na sprawne działanie całego systemu wychowania ekologicznego w organizacji. Do takich właśnie instrumentów należy system stopni harcerskich. Dla każdego skauta zdobycie stopnia to wyzwanie, pozwalające zmierzyć się ze sobą samym. „Kolejne stopnie wskazują (...) pożądane cechy charakteru i wyznaczają etapy osiągnięć życiowych. Każdy stopień jest dla (...) harcerza celem którego osiągnięcie jest dostrzegane w środowisku. (...) Dla drużynowych stopnie są instrumentem wychowawczym, czyli środkiem, za pomocą którego realizują podstawowy program

---

<sup>12</sup> Zuchy – najmłodsza grupa metodyczna ZHP, skupiająca dzieci w wieku od 6 do 10 lat (przedszkolaki, uczniowie zintegrowanego nauczania).

<sup>13</sup> <http://sponsoring.zhp.pl/index.php?do=standard&navi=0024,0008,0003> (9.01.2008).

harcerskiego wychowania i uwzględniają indywidualny rozwój (...) Przez zdobywanie stopni drużynowi wprowadzają harcerki i harcerzy na drogę systematycznej pracy nad sobą, uczą ich pokonywania kolejnych progów i łączenia własnych dążeń z działaniem w zespole.”<sup>14</sup> Zdobywanie stopni wiąże się z wykonaniem przez harcerzy konkretnych zadań. Są one zarazem motywacją do systematycznej pracy jak i udokumentowaniem zdobycia nowych umiejętności. W ZHP istnieje możliwość zdobycia 6 stopni, „przeznaczone są dla harcerek i harcerzy w określonym wieku:

- harcerki i harcerze: ochotniczka – młodzik, tropicielka – wywiadowca;
- harcerki i harcerze starsi: pionierka – odkrywca, samarytanka – ćwik;
- wędrowniczki i wędrownicy: harcerka orla – harcerz orli, harcerka Rzeczypospolitej;
- harcerz Rzeczypospolitej”<sup>15</sup>

Każdy stopień harcerski posiada własny program, określone są w nim wymagania jakim powinien sprostać harcerz. Wymagania te zostały podzielone na grupy, wśród których z punktu widzenia edukacji ekologicznej, najbardziej interesujący jest zbiór technik harcerskich oraz doskonalenia harcerskiego. W ich skład wchodzi indywidualne zadania z dziedziny ekologii i ochrony środowiska. Od prostego rozpoznawania poszczególnych gatunków drzew przez harcerzy młodszych, po organizację debaty na temat zagrożeń dla środowiska na terenie bazy obozowej szczepu<sup>16</sup> w przypadku wędrowników.

### Sprawności harcerskie

Sprawności harcerskie rozumiane są często przez laików, jak i młodych stażem harcerzy jako kolorowe okręgi wyszyte, bądź przszyte na prawym rękawie harcerskiego munduru. Niewielu jednak wie, że sprawność harcerska to nie tylko wyhaftowany znak, to przede wszystkim „zdobyta i udowodniona działaniem umiejętność, którą harcerka lub harcerz (...) potrafi posłużyć się w razie potrzeby. Zdobywanie sprawności jest formą samokształcenia. Służy budzeniu, rozwijaniu i pogłębianiu zainteresowań, umożliwia przyswojenie przydatnych w życiu umiejętności i ćwiczenie zaradności oraz uczy rzetelności w działaniu”<sup>17</sup>. Sprawności harcerskie, zgodnie z przyjętą przez Radę Naczelną ZHP uchwałą nr 38/XXXII, podzielone są na 4 grupy trudności za pomocą gwiazdek:

<sup>14</sup> *Stopnie i sprawności harcerskie*, Warszawa 2004, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 5.

<sup>15</sup> E. PRĘDKA (red.), *Przewodnik dla przewodnika. Poradnik drużynowego drużyny harcerskiej*, Warszawa 2006, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 60.

<sup>16</sup> Szczep – struktura organizacyjna ZHP istniejąca pomiędzy podstawowymi jednostkami organizacyjnymi (drużynami), a hufcem, występująca fakultatywnie. Wspólnota podstawowych jednostek organizacyjnych działających w jednym środowisku.

<sup>17</sup> *Stopnie i sprawności harcerskie*, Warszawa 2004, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 21.



- \* – sprawności dla początkujących w danej dziedzinie
- \*\* – sprawności dla pogłębiających wiedzę i doskonalących umiejętności
- \*\*\* – sprawności dla zdobywających ponadprzeciętną, rozległą wiedzę mistrzowskie – sprawności wymagające umiejętności na poziomie niemal profesjonalnym.

Zdobywanie sprawności wpływa nobilitująco na samoocenę harcerza. „Jest załączkiem trwałej pasji, pierwszym sprawdzianem wiedzy i umiejętności, okazją do wykorzystania ich w konkretnym działaniu. Efekt tego działania – widoczny i pożyteczny – skutecznie zachęca do dalszej pracy nad sobą”<sup>18</sup>. Sprawność ukazuje z jakimi fachowcami ma się do czynienia. A oto kilka propozycji sprawności harcerskich wykorzystywanych w ZHP jako instrument w edukacji ekologicznej.

Sprawności przyrodnicze:

Przyrodniczka – Przyrodnik \*, Przyjaciół przyrody \*\*, Znacznik przyrody \*\*\*, Ekolog (mistrzowska)

Sprawności puszczańskie:

Robinson \*\*, Leśny człowiek \*\*\*

Sprawności hobbystyczne:

Przyjaciół roślin \*, Zielarka – Zielarz \*\*, Botanik \*\*\*, Kwiatarka – Kwiatciarz \*, Miłośniczka kwiatów – Miłośnik kwiatów \*\*, Leśnik \*\*\*, Ogrodniczka – Ogródnik \*\*\*, Sadownicza – Sadownik\*\*\*, Przyjaciół zwierząt \*, Znacznik zwierząt \*\*, Zoolog \*\*\*, Hodowca \*\*, Pszczelarz \*\*\*.

Aby harcerz zdobył wymarzoną sprawność, musi spełnić pewne wymagania. Po pierwsze musi poznać dziedzinę, w jakiej chce się sprawdzić, po drugie wykonać zadania umożliwiające mu ćwiczenie konkretnych umiejętności. Najczęściej sprawność opisana jest w postaci 4-5 wymagań, wyrażonych za pomocą takich słów jak: przedstawił, przygotował, zaobserwował, poznał, zorganizował, wykonał itp. Aby nie być gołosłowną, pozwolę sobie przytoczyć w tym miejscu jeden przykład:

Ekolog (mistrzowska)

1. Poznał/a systematykę roślin i zwierząt. Poznał/a rośliny i zwierzęta chronione w Polsce.
2. Przedstawił/a w interesującej formie bogactwo polskich lasów, znaczenie lasów dla przyszłości człowieka na Ziemi.
3. Wskazał/a zagrożenia występujące w polskich lasach i dotyczące drzew, ptaków i zwierząt.
4. Poznał/a zasady ekologicznego obozowania. Zastosował/a je w praktyce.
5. Wyznaczył/a sobie dodatkowe zadania mistrzowskie.<sup>19</sup>

---

<sup>18</sup> E. PRĘDKA (red.), *Przewodnik dla przewodnika*. Poradnik drużynowego drużyny harcerskiej, Warszawa 2006, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 70.

<sup>19</sup> Stopnie i sprawności harcerskie, Warszawa 2004, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 25.



## Znaki służb

Ideą znaków służb jest przygotowanie harcerzy do świadomego objęcia stałej służby oraz nauka pracy w zespole. Znaki służb przeznaczone są dla wędrowników czyli harcerzy w wieku od 16 do 25 lat. Poprzez zdobywanie tychże znaków, skaut poznaje dziedziny, w których ma możliwość pełnić stałą służbę. „Zdobywanie znaków służb ma być szkołą odpowiedzialności za siebie i zespół, pokazywać, jak indywidualny wysiłek składa się na efekty pracy zespołowej, ma wyzwać aktywność społeczną młodych ludzi, budować postawy obywatelskie.”<sup>20</sup> Wśród 10 obecnie zatwierdzonych przez Główną Kwaterę ZHP znaków służb wyróżnić należy znak służby przyrodzie. Przyroda to dla każdego skauta „magiczny” świat harców. Zgodnie z 6 punktem Prawa Harcerskiego – harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać. Podczas leśnych harców młodzi ludzie poszukają równowagi ducha, wiedząc, że są jej częścią. Dlatego też twórcy tego znaku zwrócili szczególną uwagę na zagrożenia jakie na nią czyhają. Postulują : „Zacznijmy chronić przyrodę od zmian naszych postaw i nawyków, od stosowania zasad ekologii w codziennym życiu i harcerskim działaniu. Zawsze i wszędzie wykorzystując swoje możliwości brońmy przyrody przeciwstawiając się jej niszczeniu.”<sup>21</sup> Aby zdobyć znak służby przyrodzie, należy sformułować zadania, które będą miały formę działań. Zadania te można wymyślić samemu (zwracając uwagę na potrzeby środowiska działania drużyny) lub skorzystać z przykładów zawartych na przykład w książce Zielona drużyna. Oto kilka z nich, wypełnić tę wędrowniczą służbę można:

- organizując stałą opiekę nad wybranym obszarem leśnym, parkiem miejskim, pomnikiem przyrody, jeziorem, stawem, rzeką, organizując opiekę nad zwierzętami;
- przeprowadzając kampanię na rzecz ekologicznych środków czystości;
- organizując w mieście obchody np.: Międzynarodowego Dnia Wody, Dnia Ziemi, itp.;
- organizując w hufcu akcję „Sprzątania Świata”;
- podejmując zadania „Gry w zielone”;
- likwidując dzikie wysypiska śmieci;
- organizując ekologiczne stancje, biwaki, pola namiotowe, hoteliki obozowe;
- przeprowadzając minikonkursy przyrodoznawstwa;
- i wiele innych.<sup>22</sup>

<sup>20</sup> E. POLASZEWSKA, R. POLASZEWSKI, *Wędrowniczki i wędrownicy. Zarys metodyki*, Warszawa 2003, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 62.

<sup>21</sup> Znaki służb. Zasady zdobywania i programy, Warszawa 2003, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 14.

<sup>22</sup> P. AMBROŻEWICZ, A. KASZA, K. KRAWCZYK, *Zielona drużyna. Poradnik dla drużynowych starszoharcerskich i wędrowniczych*, Warszawa 2004, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 51-53.

### Specjalność ekologiczna

Specjalność to „wybrana dziedzina harcerskiego programu wychowawczego, którą w sposób szczególny i pogłębiony zajmują się harcerze zrzeszeni w drużynach i klubach (...) stanowi podstawę programu działania drużyny, przenika większość form pracy, co stanowi element wyróżniający drużynę spośród wielu innych, co w końcu stanowi zasadniczą ścieżkę doskonalenia harcerza – od zaciekawienia do specjalizacji.(...) Specjalność wyróżnia, specjalność stwarza możliwości doskonalenia wiedzy i umiejętności jej członków w konkretnej dziedzinie, ale specjalność również wymaga”<sup>23</sup> Dlatego harcerze sukcesywnie rozwijają swoją wiedzę, umiejętności, podejmują służbę na rzecz środowiska lokalnego oraz nieustannie się szkolą, stając się pewnego rodzaju profesjonalistami w danej dziedzinie. Niejednokrotnie zamiłowania wyniesione z harcerstwa przyczyniają się do sprecyzowania przyszłych planów zawodowych.

W wachlarzu specjalności funkcjonujących w ZHP znalazły się takie specjalności jak: artystyczna, Harcerskiej Służby Granicznej (HSG), Harcerskiej Służby Ruchu Drogowego (HSRD), jeździecka i kawaleryjska, lotnicza, łącznościowa i informatyczna, obronna, Poczty Harcerskich, ratownicza i pożarnicza, sportowa, turystyczna, wodna i żeglarska oraz ekologiczna. Wśród tych 13 specjalności swoje miejsce ma także specjalność ekologiczna. Na terenie naszego kraju działa obecnie 87 drużyn o rzeczonyj specjalności.<sup>24</sup>

Historia harcerskich specjalności sięga początków XX wieku, jednakże specjalność ekologiczna jest nieco młodszą dziedziną. Powstała ona w latach 80-tych w wyniku potrzeb środowiska. W okresie, gdy dewastacja środowiska była tematem tabu, harcerze otwarcie walczyli z załączkami kryzysu ekologicznego. Także obecnie prężnie działają w tej dziedzinie, ponieważ skutki wieloletnich zaniedbań trzeba odrabiać, by dorównać normom i standardom Unii Europejskiej. Dlatego też w drużynach ekologicznych skupiają się członkowie, którzy „w sposób szczególny interesują się ochroną środowiska i chcą dołożyć wszelkich starań by w otaczającym nas świecie nie zabrakło, odcieni zieleni”<sup>25</sup> Harcerze chronią środowisko na tysiąc różnych sposobów. Po pierwsze zaczynają od poznania świata natury – obserwują, drugim krokiem jest wytropienie problemów z jakimi boryka się przyroda, czyli harcerski zwiad, następnym postawienie sobie pytania co można zrobić, natomiast ostatnim, bodaj najważniejszym krokiem jest działanie. Harcerze zaczynają działać „zaczynając od siebie – czysty obóz, który nie zaśmieca lasu, nie zatruwa wody i gruntu, wolny od nałogów (...) musimy dbać także o siebie. Harcerze dbają o swój dom (...) osiedle, wieś, miasto, pobliską

---

<sup>23</sup> E. KULCZYK-PRUS, T. NOWAK, *Poradnik harcerskich specjalności*, Warszawa 2007, Wydział Specjalności Głównej Kwatery ZHP, s. 5.

<sup>24</sup> Statystyka dotycząca Spisu Harcerskiego 2007.

<sup>25</sup> <http://natropie.zhp.pl/content/view/261/> (15.01.2008)

rzekę i las. I nie chodzi tylko o sprzątanie i czyszczenie, lecz przede wszystkim o wytropienie przyczyn i usunięcie ich”<sup>26</sup> Właśnie takie zadania stawiają przed sobą członkowie drużyn o specjalności ekologicznej.

### **Propozycje programowe Głównej Kwatery**

Od 1993 w Związku Harcerstwa Polskiego realizowany jest program wychowania ekologicznego, skierowany jest on zarówno do dzieci, młodzieży jak i dorosłych instruktorów. W Kwaterze Głównej powstało już kilka ciekawych propozycji programowych, właśnie o tematyce ekologicznej. Do najciekawszych z nich zaliczyć można następujące programy:

- Woda jest życiem

Jest to program powstały w 1993 roku mający na celu uświadomienie zarówno sobie jak i otoczeniu iż konieczne jest podejmowanie wszelkich działań chroniących zasoby wodę w Polsce i na świecie. Program utwierdza w przekonaniu, że można i należy postępować rozsądnie w celu ochrony bezcennego i niezastąpionego źródła wszelkiego życia na Ziemi jakim jest woda. „Materiały do programu przygotowano na podstawie propozycji WAGGGS<sup>27</sup> Water is life”<sup>28</sup> Materiały te zawierają wiadomości dotyczące wody, w szczególności „jej występowania, zagrożeń i roli w życiu ludzi na całym świecie, propozycje monitoringu środowiska, opisy działań ekologicznych, materiały metodyczne i repertuarowe służące realizacji programu”<sup>29</sup> „Woda jest życiem” to program, który nakreśla drużynowym jak prowadzić edukację ekologiczną aby z jednej strony była skuteczna, a z drugiej spełniała oczekiwania zarówno prowadzącego, samych harcerzy, a także społeczeństwa.

- Gra w zielone

Chyba każdy pamięta z dzieciństwa popularną zabawę rozpoczynającą się od słów: „Grasz w zielone?”. Właśnie ten płas stał się kamieniem węgielnym do ogólnopolskiej akcji ekologicznej prowadzonej przez ZHP od 1991 roku. „Gra w zielone” to całoroczny konkurs ekologiczny, którego celem jest „wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaki może w tym odgrywać kontakt z przyrodą; kształtowanie właściwego stosunku (...)

---

<sup>26</sup> G. ZIELIŃSKA, *Przygoda z harcerskimi specjalnościami*, Warszawa 2000, Paleta-Art-R. Paszkowski, s. 28.

<sup>27</sup> WAGGGS – World Association of Girl Guides and Girl Scouts – Światowe Stowarzyszenie Przewodniczek i Skautek – stowarzyszenie założone w 1928 roku, skupiające żeńskie organizacje skautowe z całego świata.

<sup>28</sup> E. POLASZEWSKA, R. POLASZEWSKI, *Wędrowniczki i wędrownicy. Zarys metodyki*, Warszawa 2003, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 37.

<sup>29</sup> <http://program.zhp.pl/index.php?do=standard&navi=0032,0006,0002> (15.01.2008)

wobec środowiska naturalnego, w którym żyją; rozpoznanie i uświadomienie zagrożeń dla środowiska, czego efektem jest podjęcie konkretnych działań i zaproszenie do współpracy największego grona osób; a także promocja interesujących form na rzecz ochrony środowiska oraz metod wykorzystywanych w edukacji ekologicznej”.<sup>30</sup> W tej grze nie chodzi tylko o zdobycie wiedzy, ale o wykonanie konkretnych działań i przedsięwzięć.

- Czysty obóz – > eko – obóz

Ten konkurs skierowany był do organizatorów obozów harcerskich. Miał on na celu zwrócenie uwagi kwatermistrzów na sprawy środowiska naturalnego oraz jego ochrony podczas obozowych turnusów. Niejednokrotnie konkurs ten stał się impulsem dla baz obozowych i stanic do modernizacji lub zbudowania od nowa bardziej przyjaznej dla środowiska infrastruktury. Co prawda, konkurs trwał tylko przez dwa lata, jednak odbił się on szerokim echem wśród kwatermistrzów i przyszłych organizatorów. Choć konkurs jest zakończony, wiele baz obozowych, stanic i ośrodków harcerskich bezinteresownie propaguje nadal konkursową ideę.

- Warto żyć nad Wartą

To program realizowany przez Centralną Szkołę Instruktorów w Załęczu Wielkim skierowany do harcerzy oraz szkół z terenów nadwarciańskich gmin. Celem programu jest umożliwienie młodzieży kontaktu z naturą, wypracowanie odpowiednich postaw wobec świata fauny i flory, a także krzewienie zdrowego stylu życia. Program zapoczątkował bardzo popularne w dzisiejszych czasach tak zwane Zielone Szkoły w ośrodkach harcerskich. Zajęcia w ramach programu realizowane są zarówno w terenie, jak i w salach dydaktycznych. Do dyspozycji młodzieży są także ścieżki ekologiczne oraz dostęp do mini stacji meteorologicznej na terenie Ośrodka Szkoleniowo – Wypoczynkowego ZHP „Nadwarciański Gród” w Załęczu Wielkim.

Zaprezentowałam tutaj tylko niektóre propozycje, jakie znajdują się w bazie Wydziału Ekologicznego GK ZHP, warto je realizować w drużynach ze względu na fakt, że programy takie zwykle są odpowiedzią na ważne problemy, dotyczące całego społeczeństwa; wydawane są łącznie z materiałami metodycznymi, wszelkiego rodzaju pomysłami na zbiórki, opisami gier, zabaw; są także niejako pomostem między różnymi środowiskami, które łączy wspólna nauka, cel i zabawa. W działaniach związanych z tworzeniem i realizacją programów ekologicznych niejednokrotnie ZHP wspierane było przez takie instytucje jak: Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundację „Czysta

---

<sup>30</sup> G. CAŁEK, B. KAJDAŃSKA, I. MACIEJOWSKA, *Wychowanie ekologiczne w ZHP*, Warszawa 1999, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 28.

woda”, Bank Ochrony Środowiska, Narodową Fundację Ochrony Środowiska, Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią, Fundację Recal.<sup>31</sup>

### **Harcerskie ośrodki edukacji ekologicznej:**

Do najbardziej znanych harcerskich ośrodków edukacji ekologicznej należą między innymi:

- Harcerskie Centrum Edukacji Ekologicznej „Funka”<sup>32</sup>
- Ośrodek Szkoleniowo – Wypoczynkowy ZHP „Perkoz”<sup>33</sup>
- Harcerski Ośrodek Szkoleniowo – Wypoczynkowy „Nadwarciański Gród”<sup>34</sup>

Harcerskie ośrodki to nie tylko dobrze funkcjonująca infrastruktura ( baza noclegowa, budynki gospodarcze, tereny rekreacyjne), to przede wszystkim dobrze przeszkolona kadra. Instruktorzy przygotowani zarówno pod kątem pedagogicznym jak i przyrodniczym. To także „terenowe specjalistyczne zestawy analityczne, rowery, łodzie, dobrze wyposażone w sprzęt badawczy i dydaktyczny stałe pracownie, zbiory porównawcze, możliwość dokumentowania obserwacji fotografiami, własnoręcznie zebranymi materiałami i notatkami”<sup>35</sup> Ogromną pomocą w poznaniu przyrody jest sieć dobrze oznakowanych i wyposażonych ścieżek przyrodniczych. Przykładowo na terenie oraz w okolicach Centrum Funka znajduje się aż 5 ścieżek dydaktycznych. Tematy zajęć dostosowane są do potrzeb i zainteresowań oraz wieku korzystających z oferty. Harcerze, jak i osoby cywilne mogą brać udział w turnusach od 2 dni do 3 tygodni, w zależności od potrzeb i charakteru pobytu. Harcerskie Ośrodki Edukacji Ekologicznej cieszą się bardzo dużym uznaniem w kręgach harcerskich.

### **Ścieżki ekologiczne**

Jedną z form edukacji ekologicznej stosowanej w ZHP jest realizacja ścieżek ekologicznych, czyli zbiorów różnorodnych zajęć z takich dziedzin jak biologia, ekologia, chemia, fizyka, wf, język polski, muzyka, plastyka itp. połączonych w spójną całość. Wielu drużynowych korzysta właśnie z takich gotowych zestawów. Można je znaleźć w każdej niemal księgarni. Instruktorzy bardziej odważni i pomysłowi sami przygotowują takie zestawy. Przy opracowywaniu takich materiałów warto pamiętać o różnorodności form i przemienności elementów. Wśród

---

<sup>31</sup> G. CAŁEK, B. KAJDAŃSKA, I. MACIEJOWSKA, *Wychowanie ekologiczne w ZHP*, Warszawa 1999, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 15.

<sup>32</sup> <http://www.funka.bydg.org/> (15.01.2008)

<sup>33</sup> <http://www.perkoz.zhp.pl/> (15.01.2008)

<sup>34</sup> <http://zalecze.pl/> (15.01.2008)

<sup>35</sup> M. STACHOWIAK, *Informator programowy. Harcerskie Centrum Edukacji Ekologicznej w Funce*, Bydgoszcz 2006, s. 3.

propozycji mogą znaleźć się obserwacje, karty pracy do wypełnienia, zadania plastyczne, konstrukcyjne, wystawy plenerowe, gry i zabawy o tematyce ekologicznej, teatrzyki, dyskusje i wiele wiele innych. Ważne jest by dostosować odpowiednie formy i poziom trudności do wieku i umiejętności harcerzy. W przeciwnym razie realizacja zadań będzie trudna, męcząca i nie da zamierzonych efektów. A chodzi przede wszystkim o zdobycie bądź usystematyzowanie, poszerzenie wiedzy oraz dobrą zabawę. Stworzenie samodzielnej ścieżki ekologicznej nie jest trudnym zadaniem. Wymaga jednak od instruktora dużego nakładu dobrych chęci, czasu i różnorodnych materiałów. Sama opracowałam i przeprowadziłam takie dwie ścieżki. Dało mi to ogromna satysfakcję i poczucie dobrze wykonywanej służby.

### **Plan pracy drużyny**

Plan pracy jest dokumentem, który każda drużyna harcerska w ZHP zobowiązana jest posiadać. Co roku taki plan przedkłada się komendantowi hufca, który go zatwierdza. W dokumencie tym znajduje się ogólna charakterystyka drużyny w tym: stan liczebny, miejsce działania, terminy zbiórek, skład drużyny itp. oraz cele jakie drużyna chce osiągnąć (zarówno te długoterminowe jak i na bieżący rok harcerski). W planie pracy znajduje się także szczegółowy harmonogram zbiórek, w którym wyszczególnione są pojedyncze zadania oraz czas ich wykonania.<sup>36</sup> Drużyny, które za swój cel nadrzędny stawiają rozwiązywanie problemów ekologicznych, obligatoryjnie posiadają do wykonania więcej zadań z dziedziny ochrony środowiska. Natomiast inne drużyny tylko kilka. Jednak każda drużyna w ZHP jest zobowiązana do przeprowadzania zbiórek o tematyce ekologicznej. Uwarunkowane jest to po pierwsze 6 punktem Prawa Harcerskiego oraz jednym z głównych celów działania Związku, jakim jest „przeciwstawianie się niszczeniu przez cywilizację świata przyrody, upowszechnianie wiedzy o nim i kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą (...)”<sup>37</sup> Swoisty nakaz przeprowadzania zajęć ekologicznych w drużynach harcerskich jest pewnego rodzaju formą wychowania ekologicznego w całym Związku. W swojej wieloletniej karierze harcerskiej nie spotkałam się jeszcze z drużyną, która działania ekologiczne traktowałaby jako przykry obowiązek. Harcerze z radością, ochotą, a zarazem z pełną świadomością podchodzą do zagadnień ochrony środowiska.

### **Zbiórki drużyny**

„Zbiórka to czas, kiedy zbiera się drużyna (...), aby wspólnie przeżyć harcerska przygodę, czegoś się nauczyć, zdobyć nowe umiejętności. Każda zbiórka

---

<sup>36</sup> E. PRĘDKA (red.), *Przewodnik dla przewodnika. Poradnik drużynowego drużyny harcerskiej*, Warszawa 2006, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 88-92.

<sup>37</sup> Statut ZHP – tekst jednolity uchwalony 3 grudnia 2005 r. na XXXIII Zjeździe ZHP. Rozdział 3 § 3 pkt. 4.



musi być tak pomyślana, by umacniała jedność harcerskiej grupy, by służyła rozwojowi każdej harcerki i harcerza”.<sup>38</sup> Zbiórka o tematyce ekologicznej zawiera wszystkie wymienione w definicji elementy. Każda zbiórka to dla harcerza coś nowego, nowa forma, nowe informacje, to także zdobycie nowych umiejętności, bo czy rozpoznanie liścia dębu wśród 12 innych liści nie jest nową umiejętnością. Planowanie zbiórek ekologicznych, tak zwanych „zielonych” ułatwia przyswojenie kilku prostych zasad:

1. Obudź emocjonalny stosunek do przyrody (ważne jest, by harcerze zaprzyjaźnili się z przyrodą, wczuli się w nią, stali się jej częścią)
2. Zapewnij harcerzom bezpośredni kontakt z przyrodą ( obserwacje, doświadczenia pozwolą harcerzom zrozumieć świat natury, staraj się przebywać poza harcówką jak najczęściej)
3. Pogodny nastrój sprzyja nawiązywaniu przyjaźni (zarówno między ludźmi jak i pozytywnym kontaktem z przyrodą)
4. Twoje zamierzenia powinny stać się zamierzeniami harcerzy (entuzjazm instruktora powinien przejść na jego podopiecznych)
5. Cały czas obserwuj (poznawaj to co nieznanne)
6. Stymuluj uwagę harcerzy, wcześniej podając cel (nastrój oczekiwania jest pełen tajemniczości)
7. Nie martw się, jeśli nie znasz nazw (nazwy nie są najważniejsze, głęboka fascynacja sama popchnie harcerzy do poszukiwania odpowiedzi)
8. Nie mów zawsze wszystkiego, co wiesz (dostosuj treści do wieku i potrzeb)
9. Prowadź, a nie popychaj (nie zmuszaj do uczenia się, zachęcaj)
10. Wykorzystuj środki artystyczne (środki te budzą emocje i zainteresowanie)
11. Wracaj do poruszanego wcześniej tematu (łatwiej się obserwuje jeśli się coś już wie)
12. Najlepszym środkiem przekazu jest magia – magia odkrycia, zachwytu, radości.<sup>39</sup>

Tych kilka podstawowych zasad pozwoli każdemu drużynowemu rozbudzić choć odrobinę wyobraźnię harcerzy. A stamtąd już tylko krok do podjęcia konkretnych działań w celu ochrony naszej planety. Edukacja ekologiczna na zbiórkach harcerskich przybiera różnorakie formy. Nie sposób jest je wszystkie wymienić. Oto kilka z nich: gawęda ekologiczna, gry i konkursy, zajęcia z ziołolecznictwa, spotkania ze specjalistami, wycieczki, biwaki, teatryki ekologiczne, zajęcia plastyczne, wystąpienia recytatorskie, dyskusje i wiele wiele innych. Należy tylko pamiętać, by dostosować formę oraz treść zajęć do wieku i potrzeb harcerzy. Drużynowi mogą sami wymyślać tematy zbiórek lub zaczerpnąć pro-

<sup>38</sup> E. PRĘDKA (red.), *Przewodnik dla przewodnika. Poradnik drużynowego drużyny harcerskiej*, Warszawa 2006, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 56.

<sup>39</sup> M. SZALA, *EKOpodszepctnik*, Warszawa 2001, Związek Harcerstwa Polskiego, s. 8-10.



pozycje z licznych ekologicznych publikacji. Zarówno literatura pedagogiczna, biologiczna, ekologiczna jak i harcerska posiada szereg opracowanych scenariuszy zajęć. Warto jest przynajmniej zajrzeć do kilku z nich : EKOpodszeptnik, Przyrodoznawstwo dla harcerzy, Zielona drużyna itp. W edukacji nie chodzi o formę, w jakiej przekazujemy wiedzę podopiecznym, ważne jest natomiast by harcerze „podejmowali konkretne, aktywne działania na rzecz środowiska. Wychowanie ekologiczne winno przebiegać zgodnie z zasadą: poznać–zrozumieć–pokochać–chronić”<sup>40</sup>

### **Przedsięwzięcia**

Nie sposób wyliczyć także wszystkie przedsięwzięcia, jakie drużyny podejmują na swoim terenie. Jednak o kilku z nich warto wspomnieć chociażby ze względów poglądowych. Należą do nich na przykład coroczne akcje „Sprzątania Świata”, mające na celu zmianę świadomości każdego obywatela czy coroczne obchody „Światowego Dnia Ziemi”, pokazujące jak nasza planeta jest cenna i jak należy ją chronić. Właśnie podczas takich akcji, happeningów młodzieńcy harcerze są widoczni w społeczeństwie, zdobywają nową wiedzę, a niejednokrotnie też przekazują ją innym. W większych miastach harcerze biorą także udział w akcji pod nazwą „Ratujmy kasztanowce” grabiąc i paląc liście z larwami szkodnika szrotówki. Drużyny harcerskie w porozumieniu z Lasami Państwowymi, Nadleśnictwami propagują akcje sadzenia drzew. Podczas akcji zarobkowych w hipermarketach (pakowania zakupów) „uświadamiają” kupujących o wpływie toreb jednorazowego użytku na środowisko. Lokalnie biorą czynny udział w cyklach edukacyjnych np. Lubańska Wiosna Ekologiczna (hufiec Lubań), współpracując z gminami w lokalnych akcjach np. sprzątanie koryta Wiśłoka przez harcerzy hufca Rzeszów, organizując festiwale piosenki turystyczno – przyrodniczej np. Puszczańskie spotkania zespołów i solistów (hufiec Szczecin), organizację wyścigów rowerowych np. Ogólnopolskiego Terenowego Wyścigu Rowerowego o Puchar Puszczy Bukowej w Szczecinie, organizację rodzinnych rajdów np. „Eko-Rajd” – Rajd Bydgoski, organizację i współpracę przy festynach ekologicznych na terenie miejscowości zamieszkania. Harcerze bardzo chętnie wychodzą poza Związek propagując postawy ekologiczne, nie boją się publicznie poruszać ważnych tematów z dziedziny ochrony środowiska i są gotowi do naprawy zdewastowanej przyrody. Właśnie taka postawa spotyka się z coraz większą przychylnością zarówno ze strony instruktorów, władz Związkowych, ale i władz samorządowych.

Nie można zapomnieć o przedsięwzięciach skierowanych do członków Związku, ponieważ takowe także istnieją. Można w nich brać udział całymi za-

---

<sup>40</sup> E. GROTT, *Pedagogika środowiskowa*, [w:] J. Dołęga (red.), *Ochrona środowiska i edukacja ekologiczna w regionie: Gmina Turośl i Wigierski Park Narodowy*, Olecko 2005, s. 175.

stępami, drużynami bądź indywidualnie. Należą do nich liczne lokalne i ogólnopolskie konkursy ekologiczne, przykładowo: „Gra w zielone”, „Zielona drużyna”, „Czysty obóz”, „Niebanalna drużyna” czy ogólnopolska akcja ekologiczna „Florek”. Obecnie każdy większy rajd, a już na pewno rajd ogólnopolski zobowiązany jest posiadać trasę o specjalności ekologicznej, bądź przynajmniej cykl zajęć poświęconych zagadnieniom ekologicznym. Takim przykładem Ogólnopolskiego rajdu jest „Wędrownicza Watra” czy „Rajd Świętokrzyski”. Dobrym przykładem są także światowe i ogólnopolskie zloty Związku Harcerstwa Polskiego, które w swoim programie mają bogate bloki przyrodnicze przykładem może być tu chociażby Zlot Związku Harcerstwa Polskiego Kielce 2007 podczas którego w bloku programowym „Przygoda i przyroda” zostało zrealizowanych prawie 30 różnych projektów ekologicznych.

Czy harcerstwo potrafi sprostać wyzwaniom jakie stawia przed nim świat zagrożonej przyrody? Z pewnością tak. Poparciem tej tezy jest przyznany ZHP w 1997 roku przez Ministra Środowiska tytuł „Lidera Polskiej Ekologii” oraz nagroda „Złotego Liścia” przyznana przez Ministra w roku 1999. Na koncie ZHP istnieje także nagroda w konkursie im. W. Degi przyznana przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (1999) oraz nagrodę Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa oraz Ministra Edukacji Narodowej dla programu ekologicznego OSW „Perkoz” w roku 1993.

### **Eko – obóz**

Eko – obóz jest to „forma pozaszkolnej edukacji [ekologicznej – D.S.], która daje możliwość realizacji ciekawych tematów wychowawczych i poznawczych”.<sup>41</sup> „Eko – obóz to ekologia w praktyce”<sup>42</sup>, inaczej mówiąc bezpośredni kontakt z przyrodą, który pozwala lepiej poznać przyczyny negatywnych działań wywołanych przez człowieka. Obóz taki to także możliwość nauczania całościowego, nieograniczonego dzwonkiem szkolnym czy niedostępnym terenem. To forma zabaw, ćwiczeń, obserwacji, która powoduje chęć poznania przez młodzież tajemnic ekosystemów, aktywnego wypoczynku czy rozwijania swoich zainteresowań i osobowości. Taki nieustanny kontakt z przyrodą umożliwia harcerzom rozwijanie twórczych zdolności, a co najważniejsze uwarściwia na zagrożenia otaczającego ich środowiska. Któż lepiej niż harcerze korzysta z darów i uroków natury? Do najpiękniejszych chwil przeżytych w harcerstwie prawie każdy członek ZHP zalicza czas spędzony na obozach. Zarówno stacjonarnych, wędrownych, żeglarskich czy specjalnościowych. Obóz jest ukoronowaniem całego roku

<sup>41</sup> W. SOBCEK, *Edukacja ekologiczna i prozdrowotna*, Kraków 2003, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, s. 73.

<sup>42</sup> P. AMBROŻEWICZ, A. KASZA, K. KRAWCZYK, *Zielona drużyna. Poradnik dla drużynowych starszoharcerskich i wędrowniczych*, Warszawa 2004, Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”, s. 25.

harcerskiego, jego podsumowaniem, a zarazem początkiem nowego. To właśnie tu młody harcerz czy wędrownik może przeżyć harcerską przygodę, nauczyć się wielu pożytecznych umiejętności, sprawdzić siebie, poznać nowych kolegów, a także obcować z przyrodą dwadzieścia cztery godziny na dobę. Obóz harcerski to nieocenione źródło „życiowej harcerskiej” wiedzy, a także czas zabawy, odpoczynku i sposób na nudę.

Harcerzy bardzo często można spotkać nad jeziorami, nad morzem i w górach. Biwakują oni na stanicach, na polach namiotowych lub w dzikiej głuszy. Prawdziwy harcerz nie stroni od lasu, przyrody i braku „cywilizacji”. Prawdziwy harcerz wyszukuje takie miejsca, które zapewniłyby mu swobodny dostęp do natury, ciszę i spokój z dala od zgiełku miast i wsi. Niezapomnianym przeżyciem, dla każdego żółtodzioba, ale także dla stałego bywalca obozów harcerskich, jest samodzielne rozstawienie obozu, wykonanie urządzeń potrzebnych do dwutygodniowej lub trzytygodniowej w nim egzystencji, dobra zabawa oraz pozostawienie miejsca poobozowego w nienagannym i jak najmniej naruszonym stanie. Po naszych biwakach przeważnie zostaje tylko wygnieciona trawa lub ściółka i wzruszona ziemia na miejscach po ogniskach<sup>43</sup>. Dla harcerza las jest drugim domem. Doskonale się w nim czuje, wie co w nim wolno, a czego nie wolno robić, jak się w nim zachowywać i jak go wykorzystywać. Dlatego też najczęstszym miejscem obozów harcerskich jest właśnie las. Obóz harcerski to także najlepsza forma edukacji ekologicznej wśród młodzieży. Już sam teren, na jakim jest on zlokalizowany pozwala na prowadzenie ciekawych zajęć. Obserwacje, doświadczenia, kontakt z naturą to podstawowe zalety tego typu przedsięwzięcia. Niejednokrotnie spotkać się można nie tylko z obozami sensu stricto harcerskimi, które mają elementy edukacji ekologicznej w postaci kilku zajęć, ale także z eko – obozami, na których treści ekologiczne pochłaniają znaczną część programu. W tym miejscu nadmienię, że byłam organizatorką już dwóch takich obozów i bardzo dobrze je wspominam.

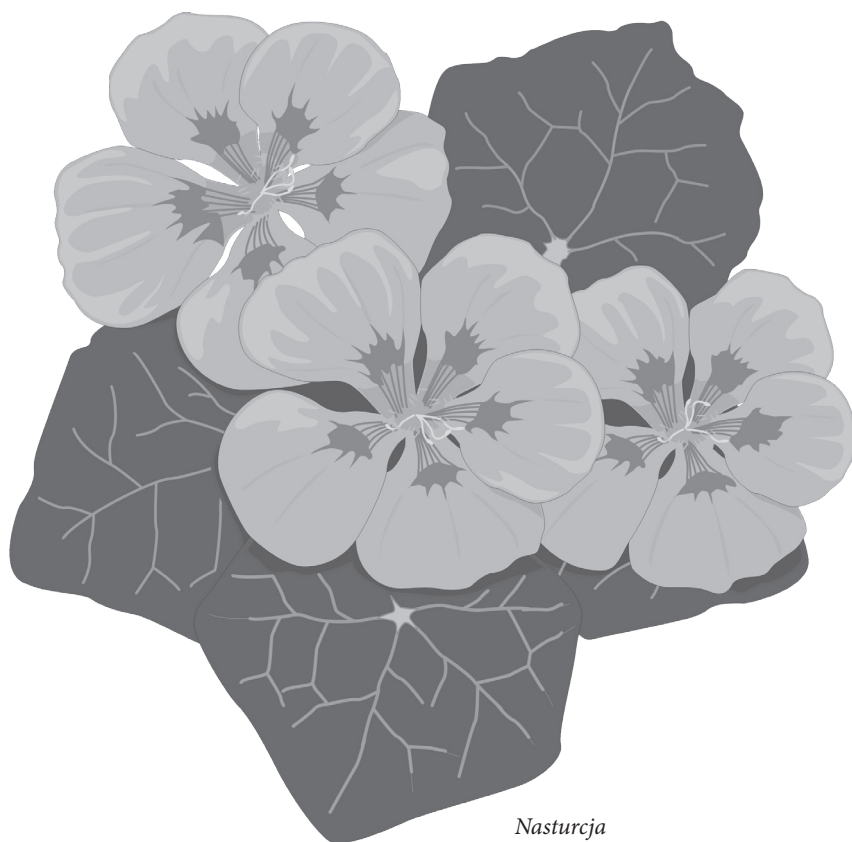
## **Zakończenie**

Ekologia od początku istnienia harcerstwa, to jest stu lat, była jego elementem składowym. Żaden harcerz nie wyobraża sobie chyba harcerskiego życia bez: przyrody, pieszych wędrówek wśród pól, lasów i smakowitych owoców prosto z leśnego runa czy chociażby harcerskiego ogniska. Edukacja ekologiczna towarzyszyła skautom od zawsze. Jednak w dobie ogromnych zagrożeń i postępującej degradacji środowiska zaczęła odgrywać jeszcze większą rolę. Harcerska brać w szarych mundurach zaczęła coraz bardziej zdawać sobie sprawę z faktu, iż jeśli nie zacznie robić się nic dla Matki Natury już teraz, kolejny obóz czy biwak nie

---

<sup>43</sup> T. ROMANOWSKI, *Harcerski poradnik ekologiczny*, Szczecin 1997, Poczta Harcerska Szczecin II, s. 34.

odbędzie się w przepięknym i naturalnym zagajniku. Zanieczyszczenia, a także coraz większa eksploatacja środowiska mogą doprowadzić do tego, że na naszej planecie nie będzie już miejsca na zorganizowanie gry w „zielone”. Dlatego harcerze już teraz biorą sprawy w swoje ręce i próbują „naprawiać” to, co zepsuły poprzednie pokolenia. W myśl idei zaczynają od siebie, swojej rodziny, kolegów. Wykonują szereg ćwiczeń, podnoszą swoją wiedzę na tematy otaczającego świata. Zdobywają doświadczenia, które potrzebne są im do harmonijnego funkcjonowania w zgodzie z naturą. Kształtują nowe postawy: uczą się pomagać innym (także sobie), wyrabiają ekologiczne nawyki, poznają nowych ludzi oraz uczą się sztuki komunikacji. Swoim zachowaniem promują formy aktywnego spędzania wolnego czasu na łonie natury i jej kontemplacji, zdrowego stylu życia, a także rozpowszechniają wiedzę na temat rodzimej fauny i flory. W prosty sposób promują interesujące formy działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego w swoim otoczeniu. Rozpowszechniają hasła: „Myśleć globalnie, działać lokalnie”, „Lepiej być, niż brać”, „Baterie do specjalnego pojemnika, a nie do śmietnika” czy „Śmieci mniej, Ziemi lżej” itp. A co jest najważniejsze dla naszej planety, harcerze nie siedzą beczynnie z założonymi rękami tylko działają.



*Nasturcja*